

ORIGINAL RESEARCH PAPER

The Application of Tactical Urbanism in Designing Child-Friendly Urban Spaces; Revisiting an Experience in the Sang-e Siah Neighborhood of Shiraz

Maryam Roosta ^{1,*}, Aida Kamali ²¹ Associate Professor, Department of Urban Planning & Design, Faculty of Art & Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran.² M.A. Student in Urban Design, Department of Urban Planning & Design, Faculty of Art & Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 2024/01/13
 Revised 2024/06/10
 Accepted 2024/09/28
 Available Online 2025/09/22

Keywords:

Tactical Urbanism
 Child Friendly Urban Spaces
 Urban Design

Use your device to scan
 and read the article online

Number of References

51

Number of Figures

5

Number of Tables

8

Extended ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: According to the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC), children have the right to express their views about their living environment. They are also entitled to fundamental rights such as access to essential services, participation in decision-making, play, independent mobility and social interaction with friends, and access to safe, green, and accessible spaces within urban neighborhoods. In line with these principles, the concept of the child-friendly city and child-friendly urban spaces has become an important research topic in urban planning over the past three decades. Although extensive research has emphasized the importance and necessity of designing and implementing child-friendly urban spaces, their realization—particularly in developing countries such as Iran—remains limited. One approach that has the potential to bridge the gap between research and practice in small-scale urban projects while maximizing public participation is tactical urbanism. Recognized as an emerging movement in urban planning, tactical urbanism promotes spontaneous, participatory, and community-led interventions in urban spaces. By emphasizing low-cost, short-term, and high-impact projects, this approach seeks to improve the quality of urban environments through the direct involvement of local communities. This study aims to examine the application of tactical urbanism in the creation of child-friendly urban spaces and to develop a procedural and content-based framework for facilitating urban design with children through the tactical urbanism approach.

METHODS: This applied study adopts a qualitative research strategy to examine the application of tactical urbanism in the creation of child-friendly urban spaces. Within this framework, an appropriate case study was selected, and data were collected from a focus group of 15 children living in the Sang-e Siah neighborhood, located in the historic fabric of Shiraz. Participants were recruited through convenience sampling in response to a public call issued by a local non-governmental organization (NGO) actively working in the neighborhood. The focus group was facilitated by the researchers and conducted over three sessions comprising four stages, held at one-week intervals in the Moshir Mosque, located in the Sang-e Siah neighborhood of Shiraz. Following the tactical urbanism process, the initial stage focused on building empathy and trust among participants. Subsequently, data were collected through group discussions, children's drawings, and written essays prepared by the participants. The data obtained at each stage were analyzed using qualitative content analysis. The findings were then categorized into five main themes: (1) characteristics of children's preferred urban spaces; (2) children's assessment of the current conditions of their neighborhood; (3) site selection by children for a child-friendly space within the neighborhood; (4) design development and scenario building for the selected site; and (5) the process of evaluating and selecting the preferred design alternative.

FINDINGS: The findings of this study elucidate the tactical urbanism process for creating a child-friendly urban space. The results demonstrate that a thorough understanding of local characteristics and the specific context of project implementation plays a decisive role in informing decisions related to tactical urbanism interventions. From a substantive perspective, the findings provide valuable insights into the characteristics of child-friendly urban spaces as perceived by children themselves. They indicate that safety and security, greenery, the availability

Extended ABSTRACT

of appropriate play and recreational facilities, and the cleanliness and hygiene of public spaces are the attributes that children consider most important. From a procedural perspective, the study presents a five-stage tactical urbanism process consisting of empathy, problem definition, ideation, project implementation, and testing. Furthermore, it explains how these stages correspond to the design process of creating a child-friendly urban space at the neighborhood scale, providing a practical procedural framework for participatory urban design with children.

CONCLUSION: The findings of this study suggest that tactical urbanism provides an appropriate framework, both conceptually and procedurally, for implementing child-friendly urban projects. Beyond supporting the realization of the essential qualities of child-friendly urban spaces, this approach enables children—the primary users of these spaces—to actively participate in decision-making and implementation processes. Furthermore, given the low-cost, rapid, and flexible nature of tactical urbanism interventions, their application is particularly valuable in developing countries such as Iran, where limited financial resources and lengthy bureaucratic procedures often hinder urban quality improvement projects. By requiring relatively modest investment and minimal administrative complexity, tactical urbanism projects can enhance public satisfaction with urban spaces and strengthen residents' sense of place attachment and neighborhood identity. The findings of this research provide an initial conceptual and procedural framework that can serve as a practical guide for community-based organizations, urban planners, urban designers, and policymakers involved in urban management. This framework can facilitate the planning and implementation of child-centered tactical urbanism projects in Iranian cities.

HIGHLIGHTS:

- Tactical urbanism provides an effective process-oriented framework for creating child-friendly urban spaces.
- The simultaneous collection of verbal, written, and visual (drawing-based) data through focus group discussions facilitated by an urban designer can foster a shared understanding of child-friendly urban spaces between children and urban designers.

ACKNOWLEDGMENTS:

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

CONFLICT OF INTEREST:

The authors declared no conflicts of interest.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

HOW TO CITE THIS ARTICLE

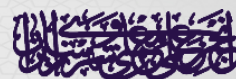
Roosta, M.; Kamali, A., (2025). The Application of Tactical Urbanism in Designing Child-Friendly Urban Spaces; Revisiting an Experience in the Sang-e Siah Neighborhood of Shiraz. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism.*, 16(1): 119-136.

<https://doi.org/10.30475/isau.2025.435252.2120>

https://www.isau.ir/article_247736.html

کاربست شهرسازی تاکتیکال در طراحی فضای شهری دوستدار کودک؛ بازخوانی یک تجربه در محله سنگ سیاه شیراز

مریم روستا^{۱*}، آیدا کمالی^۲

۱. دانشیار، بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

مشخصات مقاله

با آن که در باب ضرورت و اهمیت طراحی و اجرای فضاهای شهری دوستدار کودک، پژوهش‌های بسیاری صورت پذیرفته است اما هنوز تحقق آن به خصوص در کشورهای در حال توسعه مانند کشور ما، وضعیت قابل قبولی ندارد. یکی از رویکردهایی که می‌تواند فاصله میان پژوهش و عمل را در پروژه‌های شهری کوچک مقیاس کم کند و هم‌زمان مشارکت مردمی را در حداکثر سطح آن، محقق نماید، رویکرد شهرسازی تاکتیکال است. این پژوهش به بررسی نحوه کاربرست این رویکرد در تحقق فضای شهری دوستدار کودک در دو بعد فرآیندی و محتوایی می‌پردازد. در این پژوهش به عنوان یک پژوهش کاربردی، با استفاده از راهبرد کیفی، ضمن انتخاب محله سنگ سیاه به عنوان نمونه مورد مطالعه، یک گروه کانونی ۱۵ نفره از کودکان محله در رده ۸ تا ۱۲ سال تشکیل گردید و با تسهیل‌گری پژوهش‌گران در سه جلسه و چهار مرحله منطبق بر فرآیند شهرسازی تاکتیکال، داده‌ها در قالب گفتگوی شفاهی و گروهی، نقاشی و یادداشت‌نویسی (انشا) جمع‌آوری شد. داده‌ها در هر مرحله مورد تحلیل محتوای کیفی قرار گرفت و یافته‌ها در قالب پنج موضوع: ۱- ویژگی‌های فضای شهری مورد علاقه کودکان؛ ۲- سنجش وضع موجود محله از نگاه کودکان؛ ۳- مکان‌گزینی فضا برای حضور کودکان در سطح محله توسط آنان؛ ۴- طراحی و سناریو سازی برای مکان منتخب و ۵- فرآیند انتخاب گزینه بهینه برای فضای مورد نظر، دسته‌بندی و تدوین گردید. یافته‌های پژوهش در لایه محتوا، تبیینی از ویژگی‌های فضای شهری دوستدار کودک از نگاه خود آنان را به دست داده و نشان می‌دهد شاخص‌های امنیت و ایمنی، سبزی‌نگی، وجود تجهیزات مناسب بازی و فراغت کودک، پاکیزگی و بهداشت فضا بیشترین اهمیت را از نگاه کودکان داراست. در لایه فرآیندی، مراحل پروژه، در قالب فرآیند پنج‌گانه شهرسازی تاکتیکال؛ «همدلی»، «طرح موضوع»، «ایده‌پردازی»، «اجرای پروژه» و «آزمون» تبیین و ارائه شده است. پژوهش حاضر می‌تواند به عنوان چارچوب و الگویی تجربه‌شده در فرآیند تسهیل‌گری پروژه‌های تاکتیکال کودک‌محور توسط سازمان‌های مردم‌نهاد و برنامه‌ریزان و طراحان شهری مورد کاربرست قرار گیرد و بر تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی نهادهای مدیریت شهری برای زمینه‌سازی حقوقی و قانونی پیش‌برد این دست پروژه‌ها اثربخش باشد.

تاریخ ارسال ۱۴۰۲/۱۰/۲۲
تاریخ بازنگری ۱۴۰۳/۰۳/۲۱
تاریخ پذیرش ۱۴۰۳/۰۷/۰۷
تاریخ انتشار آنلاین ۱۴۰۴/۰۶/۳۱

واژگان کلیدی

شهرسازی تاکتیکال
فضای شهری دوستدار کودک
طراحی شهری

نکات شاخص

- تبیین شهرسازی تاکتیکال، چارچوبی فرآیندمحور و کارآمد برای خلق فضاهای شهری دوستدار کودک فراهم می‌کند.
- گردآوری هم‌زمان داده‌های گفتاری، نوشتاری و تصویری (مبتنی بر نقاشی) از طریق بحث‌های گروه کانونی با تسهیل‌گری یک طراح شهری، می‌تواند درک مشترکی از فضاهای شهری دوستدار کودک میان کودکان و طراحان شهری ایجاد کند.

نحوه ارجاع به مقاله

روستا، مریم و کمالی، آیدا. (۱۴۰۴). کاربرست شهرسازی تاکتیکال در طراحی فضای شهری دوستدار کودک؛ بازخوانی یک تجربه در محله سنگ سیاه شیراز، نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ۱۶(۱)، ۱۳۶-۱۱۹.

* نویسنده مسئول

تلفن: ۰۰۹۸۹۱۷۷۱۷۵۲۵۷

پست الکترونیک: m-roosta@shirazu.ac.ir

مقدمه

دغدغه شهر و فضای شهری دوست‌دار کودک از حدود سه دهه گذشته وارد پژوهش‌های حوزه شهرسازی شده است. کاهش تعامل کودکان با فضای شهری و کاهش تحرک و در نتیجه افزایش وزن و افزایش خطر ابتلا به بیماری‌های مرتبط با چاقی در آینده، تعامل کمتر با طبیعت نسبت به نسل‌های گذشته و کم‌شدن احساس امنیت آن‌ها در محیط، پژوهش‌گران حوزه شهرسازی را به سمت این دغدغه و تدوین مبانی نظری «شهر و فضای شهری دوست‌دار کودک» و نحوه کاربرست آن در عرصه عمل، سوق داده است (Martin & Wood, 2018).

این دسته فضاها با عبارتهای مختلفی در پژوهش‌ها معرفی شده است؛ فضایی که کودک آن را دوست دارد و به آن حس تعلق دارد، نسبت به آن احساس مسئولیت می‌کند، فضایی که با مشارکت کودک طراحی و برنامه‌ریزی می‌شود و فرصت رشد و یادگیری را برای او فراهم می‌کند (Broberg, Kytta & Fagerholmb, 2013; Horelli, 2007).

با وجود تأکید پیمان‌ها و معاهده‌های قانونی و نیز یافته‌های پژوهش‌های علمی بر اهمیت تحقق فضای شهر متناسب برای حضور و فعالیت کودکان، بسیاری از فضاهای شهری به خصوص در کشورهای در حال توسعه مانند ایران، هنوز حداقل‌های لازم را برای این مهم دارا نیستند. طبق پژوهش منوچهری و همکارانش، اغلب کودکان ایرانی در محله‌هایی زندگی می‌کنند که از نظر شاخص‌های دوست‌دار کودک، رتبه پایینی دارند (Manouchehri et al., 2021). این در حالی است که اگر در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی شهرها، کودکان هم مدنظر قرار گیرند، شهرها می‌توانند از نظر اجتماعی و محیط زیست عرصه‌هایی پایدارتر و زیست‌پذیرتر باشند. به نظر می‌رسد یکی از رویکردهایی که می‌تواند قدم‌های کوچک اما اثرگذاری در این راستا بردارد و جوامع محلی، برنامه‌ریزان و طراحان شهری، تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان در لایه مدیریت شهری را نسبت به این موضوع آگاه‌تر و حساس‌تر نماید، رویکرد «شهرسازی تاکتیکال» است.

از شهرسازی تاکتیکال به عنوان جنبشی نوظهور در شهرسازی یاد می‌شود که مداخله‌ای خودجوش، مشارکتی و مردمی در فضای شهری است (Yassin, 2019)، معمولاً غیررسمی، سریع، موقت و کم‌هزینه است و به لحاظ مقیاس، بر سطح محلی تمرکز داشته و با هدف بهبود و ارتقاء کیفیت فضا در کوتاه‌مدت و گاهی بلندمدت انجام می‌شود (Roosta et al., 2022). رویکردی که به آینده‌های جایگزین شهری مبتنی بر دموکراسی اساسی و عدالت اجتماعی اشاره دارد (Brenner, 2017).

با وجود پژوهش‌های نظری و تجربه‌های موفق عملی در خصوص کاربرست رویکرد شهرسازی تاکتیکال در ارتقاء کیفی فضاهای شهری در بسیاری از کشورهای دنیا، این رویکرد، در کشور ما هنوز در میان سازمان‌های مرتبط مردم‌نهاد، جوامع محلی و حتی حرفه‌مندان حوزه شهرسازی ناشناخته مانده است. روندهای فرسایشی بروکراتیک و تصمیم‌گیری‌های از بالا به پایین و غیرمنعطف، معمولاً ضمن کاهش درصد تحقق‌پذیری پروژه‌ها، ارتباط و تعامل مردم از جمله کودکان با فضاهای شهری را نیز مخدوش ساخته است (Lak & Kheibari, 2020). به نظر می‌رسد رویکرد شهرسازی تاکتیکال که بر پروژه‌های کم‌هزینه، موقت و محرک توسعه تمرکز دارد، بتواند ضمن ارتقاء کیفی فضاها، زمینه را برای مشارکت مستقیم و فعال شهروندان و نهادهای مردمی فراهم‌تر کند و حس تعلق آن‌ها به فضاهای شهری را بهبود بخشد. همچنین انجام پژوهش‌های نظیر پژوهش حاضر می‌تواند در راستای فرهنگ‌سازی و ترویج این رویکرد در شهرسازی کشور اثرگذار باشد.

پژوهش حاضر در پی آن است که نحوه کاربرست شهرسازی تاکتیکال در تحقق فضاهای شهری دوست‌دار کودک را بررسی نموده و چارچوبی رویه‌ای-محتوایی به منظور کاربرست در تسهیل‌گری طراحی شهری با کودکان به کمک این رویکرد تدوین نماید. پرسش اصلی پژوهش این بوده است که: چگونه و در قالب چه فرآیندی می‌توان شهرسازی تاکتیکال را در ارتقاء کیفی یک فضای شهری با رویکرد کودک دوست‌داری مورد کاربرست قرار داد؟ در این پژوهش فرض بر آن است که به کمک شهرسازی تاکتیکال می‌توان در راستای تحقق فضای شهری کودک‌محور گام برداشت.

به منظور نیل به هدف پژوهش، علاوه بر مطالعه و بررسی پژوهش‌های نظری پیشین و جمع‌بست آن‌ها، فضای کوچک‌مقیاسی در محله سنگ سیاه بافت تاریخی شیراز به منظور امکان‌سنجی تحقق فضای شهری دوست‌دار کودک با رویکرد تاکتیکال انتخاب شده و با تشکیل یک گروه کانونی از کودکان، در سه مرحله با جمع‌آوری داده‌های متنی و تصویری تلاش گردیده که نظرات آن‌ها در مورد چیستی و چگونگی فضای شهری کودک‌محور مورد تحلیل و جمع‌بست قرار گیرد.

در ادامه مطابق ساختار مقاله، ابتدا مبانی نظری و پیشینه نظری پژوهش مورد بررسی قرار خواهد گرفت و پس از تبیین روش پژوهش و معرفی نمونه مورد مطالعه، یافته‌های پژوهش مورد ارائه و بحث قرار خواهد گرفت و در نهایت نتیجه‌گیری خواهد شد.

پیشینه پژوهش

یکی از مهم‌ترین پژوهش‌های جامع در حوزه شهرسازی تاکتیکال را می‌توان کتاب لیدون و گارسیا

دانست که در ۲۰۱۵ منتشر شده و به طور جامعی به حوزه مفهومی و نیز مثال‌های و مصداق‌های عملی شهرسازی تاکتیکال می‌پردازد (Lydon & Garcia, 2015). در مطالعه دیگری با عنوان «طراحی شهری خودجوش: اقدامات اجتماعی از طریق بهبود غیررسمی و تغییرات غیر مجاز»^۱، گوردون داگلاس^۲، ده‌ها نمونه از شهرسازی تاکتیکال در شهرهای مختلف آمریکای شمالی را تجزیه و تحلیل نموده است تا بفهمد چه نوعی از مردم این مداخلات را انجام می‌دهند، اهداف آن‌ها چیست و چه تأثیرات بالقوه‌ای بر جامعه می‌گذارند (Douglas, 2014).

در دسته‌ای از پژوهش‌ها ضمن تأکید بر نقش این رویکرد در شهرسازی، بر تحقق مشارکت شهروندان، چالش‌های آن به خصوص در حوزه حکمروایی شهری، میزان و نحوه مداخلات و نقش گروه‌های ذی‌نفع و ذی‌نفوذ بررسی شده است. ساونی و همکارانش این نوع شهرسازی را به عنوان بستر مؤثری برای تحقق مشارکت مدنی مورد پژوهش قرار داده‌اند (Sawhney et al., 2015) و کوریج این نوع شهرسازی را به عنوان شاخصی برای فرم جدید شهروندی بررسی کرده است (Courage, 2013). فین در پژوهش خود ضمن بررسی چالش‌های شهرسازی تاکتیکال، نحوه بهره‌برداری از آن به نفع اعمال تغییرات مثبت در فضاهای شهری را مورد بررسی قرار داده است (Finn, 2014). نقش شهرسازی تاکتیکال در تغییر روندها در نگاه سنتی به دو مرحله‌ای ارائه طرح و برنامه و اجرای آن مورد توجه پژوهش‌های دیگری بوده است (Silva, 2016; Wohl, 2017). وب^۳ به چالش سیاسی موجود در فرآیند تحقق این رویکرد پرداخته و معتقد است تا میزان و نحوه مداخله کنش‌گران روشن نشود، در نظامات سیاسی نفولیب‌رال نمی‌توان به تحقق شهرسازی تاکتیکال امیدوار بود (Webb, 2018).

در برخی از پژوهش‌های این حوزه، به تأثیر شهرسازی تاکتیکال بر احیای فضای شهری و سرزندگی آن و ارتقاء حس تعلق به مکان به کمک تعریف پروژه‌های کوتاه‌مدت و مردمی اشاره شده است (De Smet & Van Reusel, 2017; Alyani & Herlily, 2019; Hussin & Abraham, 2019; Lak & Kheibari, 2020).

تحقق حمل و نقل فعال به کمک این رویکرد در بررسی نمونه‌های موردی، مورد توجه برخی پژوهش‌های دیگر بوده است (Yassin, 2019; Bara- & Fontes, 2017). در پژوهش دیگری، تأثیر این رویکرد در تحقق یک پروژه بزرگ مقیاس شهری در دنور مورد بررسی قرار گرفته است. مارشال و همکاران در این مقاله، تجربه کاربست یک پروژه تاکتیکال به عنوان یک کاتالیست و تسهیل‌گر پروژه بزرگ بعدی و نیز یک بستر آزمایشی برای آزمون

و خطا و امکان‌سنجی پروژه بزرگ‌مقیاس دیگر یاد نموده و تجربه موفق دنور در اجرای طرح بزرگ دوچرخه‌های اشتراکی را بازخوانی کرده‌اند (Marshall et al., 2015). جکسون و مارکوز نقش نهاد دانشگاه در جلب مشارکت اجتماعی مردم به منظور تحقق یک پروژه شهری را مورد کاوش قرار داده است (Jackson & Marques, 2019) و مولد^۴ رویکرد شهرسازی را در بستر تحقق شهر خلاق طرح کرده و به آن پرداخته است (Mould, 2014). برگلاند در پژوهش خود ضمن بررسی تجربه دیترویت به چالش اقدامات غیررسمی و غیرقانونی در قالب این رویکرد و نحوه مواجهه با آن می‌پردازد (Berglund, 2018).

در دسته پژوهش‌های فارسی دانش شهرسازی، موضوع شهرسازی تاکتیکال در چند سال اخیر مورد توجه قرار گرفته و پژوهش‌های اندکی در این زمینه صورت پذیرفته است. روستا و همکاران در مقاله خود ضمن یک مطالعه مروری به کمک تحلیل محتوا، ابعاد این رویکرد شهرسازی را در قالب یک چارچوب نظری جمع‌آوری کرده و به پرسش‌های چارچوبی و چگونگی این رویکرد پرداخته‌اند (Roosta et al., 2022). حسینی و همکاران، کاربست این رویکرد را در ارتقاء نواحی کسب و کار شهری در منطقه ۶ تهران بررسی نموده‌اند (Hoseini et al., 2022). در پژوهش دیگری نحوه و تجربه کاربست این رویکرد در احیای فضاهای خاموش شهری در مقیاس محلی و با رویکرد مشارکت مردمی مورد واکاوی قرار گرفته است (Ansari et al., 2024). در پژوهش دیگری نیز به کاربست این رویکرد در احیا و بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهری توجه شده است (Zare et al., 2020). در پژوهش صادق‌زاده و همکاران نیز ضمن بازخوانی یک تجربه، استفاده از این رویکرد در راستای اهداف شهرسازی دوستدار کودک مورد پژوهش قرار گرفته است (Sadeghzadeh et al., 2020).

مطالعه پیشینه پژوهش در موضوع شهرسازی تاکتیکال نشان‌دهنده ضرورت انجام مطالعات امکان‌سنجی این شیوه از شهرسازی در مقیاس محلی و نیز بررسی نحوه کاربست آن به ازای شرایط اجتماعی و فرهنگی و گونه‌ها و موضوعات مختلف پروژه‌های شهری است. با توجه به این که در محدوده ادبیات علمی شهرسازی در پژوهش‌های فارسی، تعداد پژوهش‌های این موضوع، انگشت‌شمار است ضرورت بررسی بیشتر این موضوع در زمینه‌های مختلف شهری و نیز در جغرافیای مختلف فرهنگی، اجتماعی در داخل کشور دیده می‌شود.

در پژوهش حاضر، رویکرد شهرسازی تاکتیکال در موضوع شهر دوستدار کودک مورد واکاوی قرار گرفته و نوآوری آن به خصوص در حیطه ادبیات علمی شهرسازی ایران، در تبیین یک فرآیند علمی طراحی

کودک بایستی در فضای شهری امکان تحرک و بازی داشته باشند. این امکان، ضمن ارتقاء رشد عاطفی کودک، و افزایش حس تعلق او به فضا، افزایش استقلال و اعتماد به نفس کودک، تجربه شادی و خودانگیزگی در محیط را در کودکان افزایش می‌دهد و فرصت‌های تماس و تعامل اجتماعی را برای او فراهم می‌آورد (Lee & Min, 2006; Woolcock & Steele, 2008; Manouchehri et al., 2021; Malone, 2008).

سبزی‌نگی و عناصر طبیعی لازم امکان دسترسی به فضای سبز و عناصر طبیعی، آرامش و آسایش محیطی کودکان در فضا را افزایش می‌دهد (Woolcock & Steele, 2008). «اختلال کمبود طبیعت» عنوانی است که بر مجموعه پیامدهای جسمی، روحی و اجتماعی ناشی از تماس ناکافی کودکان و نوجوانان با طبیعت در سال‌های اخیر گذاشته شده است. دسترسی کودکان به فضای سبز از نیازهایی است که حتماً بایستی در طراحی و برنامه‌ریزی فضاهای شهری به آن توجه نمود (Garcia et al., 2020; Martin & Wood, 2018).

فضای تعامل با خانواده و دوستان (اجتماع‌پذیری کودکان) کودکان فضایی که در آن امکان حضور و تعامل با اعضای خانواده و هم‌سالان را داشته باشند را دوست دارند (Manouchehri et al., 2021) و فضای بازی کودک در شهر باید از اجتماعی‌شدن کودک حمایت کند (Martin & Wood, 2018). در سنین پایین‌تر حضور پدر و مادر و دیگر اعضای خانواده به کودک احساس امنیت می‌دهد و در سنین بالاتر کودکان تجربه بازی گروهی با هم‌سالان در فضای بیرون از خانه را ترجیح می‌دهند (Zhang & Jin Li, 2010).

اهمیت حس تعلق و تقویت آن نیز از نیازهای کودک در محیط شهری برشمرده شده است (Minha et al., 2017). هورلی معتقد است کودکان بایستی در فضای شهری، احساس تعلق را تجربه کنند. این مهم، از پیش‌شرط‌های مشارکت کودکان در برنامه‌ریزی و طراحی فضا نیز هست (Horelli, 2007).

طبق مطالعات ژانگ و جین‌لی، تنوع، چالش و پیچیدگی سه ویژگی فضایی است که برای کودکان ایجاد جذابیت می‌کند و ارتباط آن‌ها با فضا را ارتقاء می‌بخشد. الگوهای ارگانیک و رمزآلود در فضا می‌تواند این تجربه را به همراه داشته باشد (Zhang & Jin, 2010). در پژوهش‌های دیگری به زیبایی فضا به عنوان یکی از عوامل موجد جذابیت برای کودکان در تجربه مواجهه با شهر، اشاره شده است (Martin & Wood, 2018).

در مطالعات روابط انسان و محیط، این ادعا وجود دارد که انسان‌ها از طریق تعامل با محیط، یاد می‌گیرند. این فرآیند یادگیری در محیط و از محیط

شهری است که از یک‌سو با حضور و مشارکت مستقیم کودکان و در نظر گرفتن نیازها و اولویت‌های آنان در فضای شهری با بیان خودشان انجام پذیرفته باشد و از سوی دیگر مبتنی بر گام‌های فرآیند شهرسازی تاکتیکال است که در یافته‌های پژوهش به آن اشاره خواهد شد. همچنین به نظر می‌رسد تکرار پژوهش‌های مشابه در بستر و زمینه داخلی کشور بتواند چشم‌انداز دقیق‌تر و همه‌جانبه‌تری از نحوه کاربرست این شیوه در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای شهری به دست دهد.

مبانی نظری

شهر دوست‌دار کودک و اهمیت مشارکت کودکان در تحقق آن

طبق پیمان جهانی حقوق بشر، کودکان حق اظهار نظر درباره محیط زندگی خود را دارند، همچنین حق دریافت خدمات اولیه، حق ایمن ماندن از خشونت، حق زندگی و رشد و مشارکت، رفت و آمد در خیابان‌های امن، بازی و رفت و آمد با دوستان، امکان داشتن فضایی سبز و مناسب و در دسترس در محله‌های شهری، از حقوق شناخته‌شده کودکان مطابق این پیمان است (Riggio, 2002).

از اولین ویژگی‌های فضای شهری دوست‌دار کودک، ایمنی فضا است. کودکان به محیط‌هایی برای حرکت و فعالیت آزادانه نیاز دارند که در آن از حرکت اتومبیل در امان باشند (Manouchehri et al., 2021). این ویژگی در بسیاری از پژوهش‌های مرتبط با شهر دوست‌دار کودک تحت عنوان محیط‌های پیاده‌مدار یا با استدلال‌ها و عناوینی نظیر آن آمده است (Woolcock & Steele, 2008; Martin & Wood, 2018; Malone, 2008; Zhang & Jin Li, 2010; Minha et al., 2017).

پاکیزگی محیطی شرط لازم حضور همه گروه‌های سنی در فضاهای شهری است اما در مورد کودکان، این موضوع حساسیت و اهمیت بیشتری دارد. در پژوهش‌ها از «پاکیزگی محیطی» به عنوان یکی از اولین ویژگی‌های فضای شهری دوست‌دار کودک یاد شده است (Malone, 2008; Minha et al., 2017).

در دسترس بودن فضا برای کودکان و مجاورت آن با محل سکونت و مدرسه نیز ویژگی مهمی است که هم امکان حضور در فضا را افزایش می‌دهد و هم احساس امنیت و تعلق در کودک را ارتقاء می‌بخشد (Zakiul Islam et al., 2015; Lee & Min, 2006; Manouchehri et al., 2021). به همین دلیل عمده پژوهش‌ها در این زمینه، در مقیاس واحد همسایگی به تعریف شهر و فضای دوست‌دار کودک پرداخته و در واقع بر «محله دوست‌دار کودک» تمرکز کرده‌اند.

مطابق توصیه‌های مبتنی بر پژوهش‌های علمی،

گفته الیسدیری، هدف آن، جابجایی ساکنان شهری به مرکز تصمیم‌گیری است نه این که فقط آن‌ها را در روند ارائه و تهیه برنامه‌ها شرکت دهد (Alisdairi, 2014). در این روش، تمرکز بر پروژه‌های کوچک مقیاس است و بنابراین زودبازدهی و کم‌هزینه‌بودن از دیگر ویژگی‌های این نوع شهرسازی است.

اگرچه ریشه‌های تاریخی این رویکرد را از دوران باستان و برپایی غرفه‌های موقت عرضه محصولات تجاری در فضاهای شهری پیگیری می‌کنند (Mould, 2014)، اما مطابق اسناد، به طور حرفه‌ای و رسمی تعریف پروژه‌های تاکتیکال در شهرسازی، از اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی و از آتلیه اربن کاتالیست در برلین آغاز شده است (Pfeifer, 2021).

«شهرسازی تاکتیکال» در پژوهش‌های پیشین با کلیدواژه‌های مشابه دیگری در حوزه مفهومی مشترک قرار گرفته است. در برخی از پژوهش‌ها، همه این واژه‌ها را در ردیف هم قرار داده و بیانگر یک مفهوم دانسته‌اند و برخی نیز برای بعضی از آن‌ها تفاوت‌هایی برای کاربرست آن‌ها قائل شده‌اند. اصطلاحاتی مانند «شهرسازی خود-جوش»^۵ (Iveson, 2013)، «شهرسازی تاکتیکی»^۶ (Lydon & Gar- cia, 2015)، «شهرسازی چریکی»^۷ (Lydon & Gar- cia, 2015)، «شهرسازی مشارکتی»^۸ (Wortham & Brooke, 2013)، «شهرسازی شورشی»^۹ (Hussein & Abraham, 2019)، «شهرسازی موقت»^{۱۰} و «شهرسازی اجتماعی»^{۱۱} (Mould, 2014)، از مفاهیمی هستند که حوزه مفهومی مشترکی با شهرسازی تاکتیکال دارند. در جدول ۱، مقایسه تطبیقی میان نوع کاربرست این اصطلاحات بر اساس مطالعه پژوهش‌های پیشین آمده است.

الیسدیری اشاره می‌کند، وجه تمایز شهرسازی تاکتیکال در کلیدواژه «تاکتیک» در برابر «استراتژی» خود را نشان می‌دهد. او معتقد است استراتژی‌ها را نهادها و ساختارهای قدرت تعیین می‌کنند در حالی که کسانی که فاقد قدرت هستند، از طریق سازماندهی تاکتیکی برای ایجاد تغییر در تجربه شهری خود واکنش نشان می‌دهند (Alisdairi, 2014).

در مجموع از شهرسازی تاکتیکال به عنوان نوعی واکنش خودجوش، مشارکتی و مردمی (Brenner, 2017)، در فضای شهری یاد می‌شود که معمولاً سریع، موقت و کم‌هزینه است (Margarita, 2019).

می‌تواند به صورت مستقیم و غیرمستقیم در فضاهای شهری دوست‌دار کودک مورد توجه باشد (Malone, 2008). در پژوهش‌ها پرورش تخیل و خلاقیت در کودکان، از ویژگی‌های مهم فضاهای دوست‌دار کودک برشمرده شده است. همچنین یادگیرندگی غیرمستقیم در فضای شهری با مصادیقی مانند افزایش دانش فضایی کودکان، توسعه مهارت‌های محیطی، توسعه آگاهی‌های زیست‌محیطی نسبت به گیاهان و جانوران موجود در بستر محیط شهری مورد اشاره قرار گرفته است (Martin & Wood, 2018).

مطابق راهنمای ارائه‌شده از سوی یونیسف، لازم است کودکان در تصمیماتی که بر کالبد محیط شهری پیرامون آن‌ها، فضاهای بازی و ملاقات و خیابان‌هایی که روزانه با خانواده از آن می‌گذرند، تأثیر می‌گذارد، شریک باشند. طبق این توصیه، مشارکت کودکان در تصمیم‌گیری، به ایجاد محیط مصنوع پایدارتری در شهرها منجر خواهد شد (Unisef, 2021). در پژوهش‌های بسیاری مشورت و نظرخواهی از کودکان در رابطه با محیط شهری که در آن وقت می‌گذرانند به خصوص در مورد فضاهای واحد همسایگی مورد توصیه و تأکید قرار گرفته است (Martin & Wood, 2018). در پژوهش منوچهری و همکاران در مورد ویژگی‌های فضای شهری مورد علاقه کودکان ایرانی به «فضای برآمده از مشارکت» به عنوان یکی از ویژگی‌های کلیدی اشاره شده است (Manouchehri et al., 2021).

شهرسازی تاکتیکال و کاربرست آن در ارتقاء کیفی فضاهای شهری کوچک‌مقیاس

شهرسازی تاکتیکال رویکردی ضد اقتدارگراست که ضمن ارتقاء تجربه شهروندی، نگاه انتقادی به شهرنشینی سرمایه‌داری، اعتراض به اقتدارگرایی در مدیریت شهری و مقابله با روندهای بروکراتیک در نهادهای شهری در آن نهادینه شده است (Brenner, 2017; Courage, 2013). ضعف پاسخگویی نهادهای عمومی به خواسته‌های مردم و نیز قوانین غیرمنعطف و رویه‌های بروکراتیک در مدیریت شهری معاصر از عوامل زمینه‌ساز بروز این شیوه از شهرسازی به شمار می‌رود (Silva, 2016; Finn, 2014). در مقایسه با سایر رویکردهای مشارکت‌محور شهرسازی در قرن اخیر، شهرسازی تاکتیکال، به دنبال تحقق مداخله مستقیم شهروندان در تغییر و بهبود فضای شهری است یا به

Table 1. Comparison of several similar concepts in the field of tactical urbanism

Title	Normative approach	Scale	Time frame	Interventionists	Process
1 Acupuncture Urbanization	Participatory and bottom-up; Under governance supervision	Micro	Long-term and permanent	Urban experts	Scientific process
2 Guerrilla Urbanism	Bottom-up; Without government interference	Micro	Short-term; Temporary	People	Without prior planning and suddenly
3 DIY Urbanism	Bottom-up; Without government interference	Micro & Meso	Short-term; Temporary /permanent	People	With/ Without prior planning
4 Tactical Urbanism	Participatory and bottom-up	Micro & Meso	Short-term; Temporary /permanent	People/ Popular institutions	With/ Without prior planning

استفاده مجدد از فضاهای رهاشده»، «احیای اقتصاد خرد و محلی»، «ارتقاء کیفیت فضا» و نیز «گسترش حمل و نقل فعال» (Roosta et al., 2022).

تبدیل پارکینگ‌ها به پارک یا پارکلت (Barata & Fontes, 2017; Fabian & Samson, 2016; Finn, 2014)، استقرار غرفه‌های فروش موقت (Mould, 2014; Lydon & Garcia, 2015; Berglund, 2019)، استقرار کافه‌های پاپ‌آپ (Silva, 2016)، کاشت درختان در فضا و پروژه‌های کشاورزی شهری (Barber, 2013; Berglund, 2019; Hussein & Abraham, 2019)، برگزاری رویدادهای مردمی در فضا (Pfeifer, 2021; Jackson & Marques, 2019; Alisdairi, 2014)، نقاشی‌های دیواری و عرضه هنر عمومی در فضا (Vaxjo, 2018; Berglund, 2019; Jackson A. & Marques, 2019) و نیز ارتقاء و بهبود مبلمان شهری (Marques, 2019) و نیز ارتقاء و بهبود مبلمان شهری (Finn, 2014; Abd Elrahman, 2015)، از مهم‌ترین مصادیق این پروژه‌ها در دنیا بوده است. در این میان ایجاد خیابان‌های بازی و شهربازی‌های پاپ‌آپ در فضا با محوریت ارتقاء کیفیت فضا برای کودکان و نوجوانان نیز در قالب پروژه‌های بسیاری در دنیا اجرا شده است (Silva, 2016; Lydon & Garcia, 2015; Hussein & Abraham, 2019; Abd Elrahman, 2015). در ایران یکی از پروژه‌های تاکتیکال کودک‌محور، تجربه پروژه‌های در خیابان رودکی تهران در سال ۱۳۹۸ بوده است که با عنوان «خیابان در دست بچه‌ها» از سوی شهرداری منطقه ده شهرداری تهران انجام شده است (Sadeghzadeh et al., 2020).

برآیند مطالعات نظری در شکل ۱، آمده است.

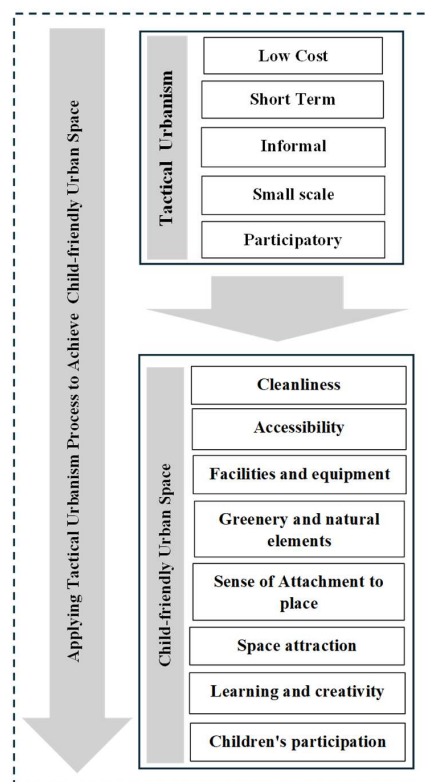

Fig. 1. Theoretical framework of the research

(Yassin, 2019) و به لحاظ مقیاس، بر سطح محلی مانند خیابان‌ها و بلوک‌ها تمرکز داشته و با هدف بهبود و ارتقاء کیفیت فضا در کوتاه‌مدت و گاهی بلندمدت انجام می‌شود.

دیویس در پژوهش خود از «مکان‌سازی» به عنوان مهم‌ترین مزیت شهرسازی تاکتیکال یاد می‌کند (Davis, 2015). آلیانی و هرلیلی، ضمن بررسی یک پروژه تاکتیکال در اندونزی، بخشیدن حس مکان و بهبود وضعیت مشارکت شهروندان را از مهم‌ترین دستاوردهای این پروژه می‌دانند. آن‌ها تأکید می‌کنند آن‌چه به عنوان «فعالیت اختیاری» در تقسیم‌بندی فعالیت‌ها در فضای شهری، از سمت اندیشمندانی مانند یان گل طرح شده است، به وضوح در قالب پروژه‌های تاکتیکال قابل تحقق است (Alyani & Herlily, 2019). باربر، شهرسازی تاکتیکال را زمینه مناسبی برای خلق و ایجاد نظریه مکان سوم اولدنبرگ و اهدافی که وایت در کتاب «زندگی اجتماعی در فضاهای کوچک شهری» روایت می‌کند، می‌داند (Barber, 2013). افزایش سرزندگی و نشاط شهری و نیز ایجاد فضاهای شهری پرتحرک‌تر و مردم‌محورتر از دیگر نتایج تحقق این رویکرد در شهرسازی است (Davis, 2015; Sawhney et al., 2015; Douglas, 2014).

بخشی از مزایای شهرسازی تاکتیکال در حوزه اجتماعی فرهنگی قابل پیگیری است. پر واضح است که مهم‌ترین مزیت اجتماعی شهرسازی تاکتیکال تحقق واقعی مشارکت مردم نه فقط در فرآیند تصمیم‌گیری بلکه در اجرای پروژه‌های شهری است (Finn, 2014; Yassin, 2019; Alyani & Herlily, 2019). در واقع این شیوه امکان تحقق دموکراسی و تعامل نهادهای دولتی با مردم را در عملی‌ترین حالت خود فراهم می‌نماید (Davis, 2015; Fabian & Samson, 2016).

کم‌هزینه بودن اقدامات تاکتیکال از مزایای اقتصادی این رویکرد است. هم‌چنین رونق اقتصاد محلی و ایجاد فرصت‌های شغلی در بستر پروژه‌های این رویکرد قابل دست‌یابی است (Davis, 2015). به گفته برگلند استراتژی‌های شهرسازی تاکتیکال در مقیاس وسیع، می‌تواند نوعی کارآفرینی تلقی شود که هوشمندانه از ظرفیت بازار استفاده کرده و به ارتقاء اقتصاد شهری کمک می‌کند (Berglund, 2019).

در مجموع، این رویکرد در هر دو بعد ماهوی و روبه‌ای، مزایای اثرگذاری برای کیفیت فضاهای شهری با خود دارد.

تا کنون صدها پروژه در سراسر دنیا با رویکرد تاکتیکال انجام پذیرفته که محوریت همه آن‌ها به نوعی مردم‌مدار کردن و بهبود کیفیت فضا بوده است. در یک پژوهش مروری این پروژه‌ها در چهار دسته موضوعی طبقه‌بندی شده است. «احیا و

روش پژوهش

در پژوهش‌های حوزه شهر و محله دوست‌دار کودک از روش‌ها مختلفی جهت مشارکت دادن کودکان در اظهار نظر و همراهی در شناخت تحلیل و ارائه پیشنهاد به منظور تبیین فضای شهری مورد علاقه آن‌ها استفاده شده است. از فراوان‌ترین این روش‌ها می‌توان به مصاحبه، گشت‌های هدایت‌شده، مشاهده رفتار کودکان در محیط، تشکیل گروه‌های کانونی و کارگاه‌ها اشاره کرد. دعوت به نوشتن یادداشت و نیز ترسیم نقاشی متداول‌ترین روش‌های جمع‌آوری داده‌ها در این موضوع هستند (Ozdemir, 2019, Aminzade & Attaran, 2015, Sarvari, 2018, Lak, 2020, Yaoa & Xiaoyana, 2017).

در این پژوهش به عنوان یک پژوهش کاربردی، با استفاده از راهبرد کیفی در پژوهش به بررسی نحوه کاربست شهرسازی تاکتیکال در تحقق فضای شهری دوست‌دار کودک پرداخته شده است. در قالب این راهبرد، ضمن انتخاب نمونه موردی متناسب، جمع‌آوری داده‌ها از کودکان در قالب یک گروه کانونی ۱۵ نفره از کودکان محله سنگ‌سیاه شیراز انجام شده است. این تعداد به طور نمونه در دسترس و به کمک فراخوان یک سازمان مردم‌نهاد فعال در محله مورد انتخاب قرار گرفته‌اند. در این نمونه‌گیری، رده سنی ۸ تا ۱۲ سال، هر دو جنس دختر و پسر (۸ دختر و ۷ پسر) و نیز با توجه به بافت اجتماعی محله، تعداد نسبتاً برابری از کودکان ایرانی و افغانی ساکن محله مد نظر بوده‌اند. این گروه کانونی با تسهیل‌گری پژوهش‌گران در سه جلسه و چهار مرحله (جدول ۲) به فاصله‌های یک هفته‌ای در محل مسجد مشیر شیراز واقع در محله سنگ‌سیاه تشکیل شده و در آن منطبق بر فرآیند شهرسازی تاکتیکال ابتدا همدلی و اعتماد سازی و سپس جمع‌آوری داده‌ها در قالب گفتگوی شفاهی و گروهی، نقاشی و یادداشت‌نویسی (انشا) توسط کودکان انجام شده است. در این مراحل، تبیین فضای شهری مورد علاقه کودکان توسط خود آن‌ها، مکان‌یابی فضای مناسب برای اجرای پروژه تاکتیکال از سوی کودکان و در نهایت سناریوسازی و

انتخاب گزینه بهینه طراحی بر اساس ترجیحات آنان مورد هدف بوده است. داده‌ها در هر مرحله مورد تحلیل محتوای کیفی قرار گرفته است و یافته‌ها در قالب چهار موضوع: ۱. ویژگی‌های فضای شهری مورد علاقه کودکان؛ ۲. سنجش وضع موجود محله از نگاه کودکان، مکان‌گزینی فضا برای حضور کودکان در سطح محله توسط آنان؛ ۳. طراحی و سناریو سازی برای مکان منتخب و ۴. فرآیند انتخاب گزینه بهینه برای فضای مورد نظر، ارائه شده است.

نمونه مورد مطالعه

بافت تاریخی شیراز، پهنه‌ای ۴۰۰ هکتاری در مرکز جغرافیایی این شهر است که به دلیل ارزشمندی، خاطره‌انگیزی و هویت‌مندی و حضور عناصر ارزشمند تاریخی، هموار مورد توجه مردم، دغدغه‌مندان و حرفه‌مندان عرضه شهری و پژوهش‌گران این حوزه بوده است. فرآیند تنزل مکانی از دوره پهلوی دوم به بعد، مورد این بافت تاریخی نیز مانند بسیاری از بافت‌های مشابه در کشور، اتفاق افتاده اما در دهه اخیر، در قالب برخی حمایت‌های دولتی و سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی پروژه‌های شهری و معماری با رویکرد بازآفرینی در بخش‌هایی از بافت اجرا شده و توفیقاتی در پی داشته است.

با توجه به سکونت قشر اقتصادی- اجتماعی کمتر برخوردار و نیز مهاجرین افغان، یکی از معضلات این بافت، کمبود فضاهای کوچک‌مقیاس جهت ارتقاء اعتماد، تعاملات و هم‌بستگی اجتماعی با نگاه محلی است. این‌گونه فضاها می‌تواند گروه‌های مختلف اجتماعی در بافت به خصوص زنان، کودکان و سالمندان که معمولاً امکان سپری کردن ساعت‌های بیشتری در فضاهای محله‌ای دارند را جذب نموده و در مجموع به بهبود شاخص‌های پایداری اجتماعی در بافت کمک کند. در طی فرآیند این پژوهش سه فضای کوچک محله‌ای به منظور امکان‌سنجی شهرسازی تاکتیکال در محله سنگ‌سیاه به کودکان ارائه شده است و در نهایت سناریوهای طراحی به کمک آنان در یکی از این سه فضا مورد شبیه‌سازی، آزمون و ارزیابی قرار گرفته است.

Table 2. Survey steps in the child-centered focus group

Steps	Target	Data collection method	Analysis method
1 Problem Statement	Empathy and Trust Building Topic Outline Children's own description of their favorite urban space	Oral conversation (group) Drawing Note-taking (essay)	Qualitative content analysis of dialogue text Image content analysis Essay text content analysis
2 Current situation Assessment	Assessing the current state of the neighborhood and local spaces from the perspective of children	Questionnaire	Descriptive and frequency statistics
3 Site Selection	Choosing a space for child-centered tactical interventions by children	Verbal description of proposed spaces for children and then voting by them along with explanation of reasons	Statistical frequency Qualitative analysis
4 Analysis of drawing plans (statistical frequency)	Ideation and feasibility in the form of tactical interventions	Oral discussion about possible ideas in the form of tactical urbanism Presentation of images of similar projects Drawing of a plan of tactical interventions proposed by the children	Analysis of drawing plans (Statistical Frequency)

به کودکان ارائه شود. سپس با طرح پرسش محوری «فضای شهری مورد علاقه شما چه ویژگی‌هایی دارد؟» گفتگوی جمعی نیمه‌ساختاریافته شکل گرفت. متن گفتگوها مورد تحلیل محتوا قرار گرفت و خلاصه آن در قالب مصادیقی از گزاره‌های بیان شده توسط بچه‌ها و کدها و مقوله‌های جمع‌بندی شده در جدول ۳، دیده می‌شود.

همان‌طور که در جدول ۳ دیده می‌شود، نورپردازی، ابعاد کالبدی و امکانات مناسب، پاکیزگی و بهداشت محیط، سبزی‌نگی فضا، احساس امنیت و ایمنی، مهم‌ترین کدهایی است که از خلال صحبت‌های کودکان در گروه کانونی، استخراج شده است. شاخص‌های اشاره شده با توجه به زمینه و فضای محله مورد بررسی، قابل فهم دقیق‌تری است. مشکلات امنیتی موجود در محله، عبور سریع و مدام خودروها و موتورهای علیرغم عرض کم معابر و نیز ضعف کیفی فضاهای موجود، بهره‌مندی کودکان ساکن محله از فضای امن، ایمن و پاکیزه در وضعیت نامناسبی قرار داده است.

در این مرحله، علاوه بر گفتگوی شفاهی و گروهی، از کودکان خواسته شد تا فضای شهری مورد علاقه خود را نقاشی کنند. نقاشی‌های جمع‌آوری شده به کمک اصول تحلیل نقاشی کودکان بر اساس رنگ و مؤلفه‌ها و عناصر ترسیم شده در نقاشی مورد تحلیل قرار گرفت. تحلیل محتوای حاصل به طور خلاصه در جدول ۴، آمده است.

توصیف یافته‌های حاصل از نقاشی‌ها نیز هم‌پوشانی زیادی با توصیفات شفاهی کودکان در گفتگوهای جمعی آن‌ها دارد. در این‌جا نیز، سه مقوله اصلی تحلیل شده طبیعت‌محوری، وجود تجهیزات کافی و حس امنیت است.

موقعیت محله سنگ‌سیاه در شهر شیراز و در بافت تاریخی این شهر، در شکل ۲، آمده است.

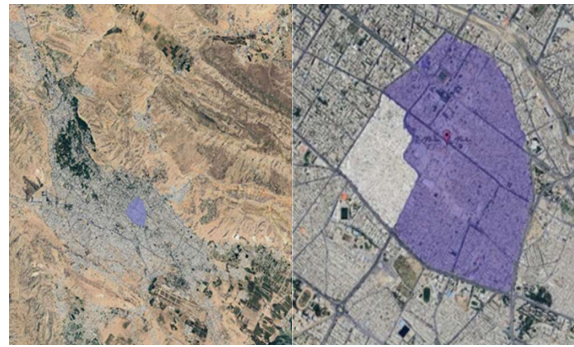

Fig. 2. Location of Sang-Siyah neighborhood in Shiraz city and in the historical fabric area (District 8 of Shiraz Municipality)

همان‌گونه که اشاره شد، به منظور امکان‌سنجی پروژه تاکتیکال کودک‌محور در بافت تاریخی شیراز، روش پژوهش، تشکیل گروه‌های کانونی با کودکان، برقراری مصاحبه‌های گروهی نیمه‌ساختاریافته با آن‌ها و جمع‌آوری داده‌ها به کمک متن و نقاشی بود. این جلسات در قالب سه گام مبتنی بر فرآیند شهرسازی تاکتیکال تعریف شد که شرح آن و یافته‌های هر گام در ادامه می‌آید.

مرحله اول: طرح موضوع (فهم چپستی و چگونگی فضای شهری مورد علاقه کودکان)

جلسه اول گروه کانونی با تسهیل‌گری یکی از پژوهش‌گران و با همکاری یک گروه مردم‌نهاد، با محوریت درک متقابل، اعتمادسازی و همدلی و رح موضوع با کودکان برگزار شد. با توجه به بازه سنی کودکان (سنین ابتدایی)، سعی شد به کمک بحث آزاد و با ادبیات قابل فهم آن‌ها ضمن ارائه تعریفی از رشته و حرفه شهرسازی، تعریفی از فضای شهری و جایگاه و اهمیت آن در تجربه زندگی شهری،

Table 3. Favorite urban space from the perspective of children (Content analysis of group interviews in the focus group)

Examples mentioned in the conversation	Coding	Abundance	Category
1 Be clear, Be light	Space lighting	8	Adequate and suitable equipment
2 It should not be damaged The equipment should be in good condition	Physical dimensions and suitable facilities	5	
3 Have play equipment	Suitable play and entertainment facilities	6	Cleanliness
4 Be clean, Do not litter	Environmental cleanliness	8	
5 Be green, Have trees	Greenery of space	15	Greenery
6 There should be no bad people there There should be no thieves and drug addicts We should not be afraid of there	Feeling of safety	6	Comfort: Safety and security
7 Cars and motorbikes should not pass	Car safety	4	

Table 4. Favorite urban space from the perspective of children (Content analysis of drawings by children present in the focus group)

Components in paintings	Coding	Abundance	Category	Sample paintings
1 Tree and grass	Greenery in space	15	Nature-oriented	
2 Sky, sun, cloud	Clean Air Nature-oriented	11		
3 Play equipment	Games and entertainment facilities	3	Suitable equipment	
4 Chairs and benches	Suitable furniture	3		
5 Electric lamppost	Proper lighting	1	Sense of security	
6 Home	Safety and shelter	14		

و نیز شاخص‌های برآمده از گفته‌ها، نقاشی‌ها و انشاهای کودکان تنظیم گردید و در اختیار کودکان گذاشته شد. در این پرسشنامه وضعیت هر شاخص در محله، بر اساس طیف لیکرت پنج قسمتی (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) از نگاه کودکان ارزیابی گردید. برای اطمینان از فهم درست شاخص‌ها و گویه‌ها، پرسشنامه نفر به نفر با حضور و نظارت تسهیل‌گران پژوهش، توسط کودکان تکمیل شد. یافته‌های توصیفی حاصل از پرسشنامه، در جدول ۶، آمده است. همان‌گونه که در جدول ۶ دیده می‌شود، با نگاه توصیفی، شاخص امنیت محله و نیز شاخص ایمنی در وضعیت مناسبی قرار ندارد. هم‌چنین وضعیت شاخص‌های وجود فضاهای فراغت‌ی کودکان و نیز مشارکت کودکان در محله نیز در سطح نسبتاً پایینی توصیف شده است.

مرحله سوم: مکان‌یابی

در مرحله سوم، به منظور انجام پروژه تاکتیکال کودک‌محور با توجه به تاریخی و فشرده بودن بافت، در انتخاب این گزینه‌ها، فضاهای کوچک‌مقیاس ره‌اشده در مجاورت نشانه‌های اصلی محله مد نظر بوده است که ضمن تأمین امنیت حضور کودکان، موجب مداخله آسیب‌زنده‌ای به بافت تاریخی و ارزش‌های آن ایجاد نکند و برای مداخله‌های تاکتیکال مناسب باشد. موقعیت و تصویر این سه فضا در شکل ۳ دیده می‌شود.

در نهایت، از کودکان خواسته شد، یادداشت یا انشایی با موضوع فضای شهری مورد علاقه من بنویسند. هدف از این کار افزایش اعتبار داده‌ها و ارائه فرصتی دوباره به کودکان عضو گروه کانونی پژوهش بود که در گفتگوی شفاهی یا در ترسیم نقاشی موفق به بیان ویژگی‌های فضای شهری مورد علاقه نشده‌اند. یافته‌های حاصل از این مرحله نیز در جدول ۵ آمده است.

کدگذاری و دسته‌بندی محتواهای حاصل از انشاهای علاوه بر شاخص‌هایی که در تحلیل گفتگوهای شفاهی و نقاشی‌ها به دست آمده بود، چند شاخص جدید را از نگاه کودکان به چارچوب مفهومی پژوهش اضافه نمود؛ اهمیت رنگ و حضور رنگ در فضا به عنوان یکی از عوامل زیباشناسانه محیطی، اهمیت تمهید فضا برای حضور کودک به همراه خانواده (خانواده‌دوست بودن فضا) و نیز وجود کاربری‌های سازگار و مکمل مثل غرفه‌های فروش خوراکی که علاوه بر ارائه عملکرد متناسب، بر جذابیت، حضورپذیری و امنیت فضا نیز می‌افزاید.

مرحله دوم: سنجش وضع موجود

بعد از آن، برای تحلیل و ارزیابی وضعیت موجود محله و فضاهای محلی از نگاه کودکان، پرسشنامه‌ای بر اساس منتخب شاخص‌های فضای شهری دوستدار کودک برآمده از مبانی نظری پژوهش

Table 5. Favorite urban space from the perspective of children (Content analysis of the notes (essays) of children present in the focus group)

	Selected phrases and sentences from the essay	Coding	Abundance	Category
1	Grass covered all over the place	Greenery in the space	10	Nature-oriented
2	A park with a pool	Water in the space	6	
3	I like colorful houses	Color in the space	6	Aesthetic Dimensions
4	Have a juice and ice cream shop. Have a food shop.	The coexistence of compatible and complementary uses	4	Compatible uses
5	Everywhere should be clean. There should be no trash.	Environmental cleanliness	5	Cleanliness
6	Let's go there with the family. Let's all be together.	Inclusive and family-friendly space	10	Social dimensions
7	We should not be afraid of anything there! No cars or motorbikes.	Feeling of security, safety and comfort	7	

Table 6. Evaluation of neighborhood urban spaces (Findings from the questionnaire)

Index	Questionnaire item	Average	Average index
1	Feeling of security and peace	I am feeling safe in the neighborhood.	1
		My security is guaranteed in the neighborhood.	2.5
		I am present in the neighborhood without fear of violence or harm.	1.7
2	Security	I can walk around the neighborhood without fear of accidents or cars passing by.	2.6
3	Environmental cleanliness and hygiene	I live in a clean and tidy neighborhood.	3.8
4	Access to local services	I have access to all the educational and health services I need.	4.1
		The park, school, health center, and places I need to go to are in convenient locations.	3.4
		There are enough parks and green spaces in the neighborhood.	4
5	Education	The quality of education in schools and extracurricular classes in the neighborhood is adequate.	4.1
6	Park, play area and recreation	There are good parks and play and recreation areas in the neighborhood.	3
7	Participation	I participate in social and cultural events (celebrations and ceremonies).	3.9
		My opinion is asked about the design and planning of neighborhood spaces.	3.25
8	Sence of attachment to place	I love my neighborhood.	3.7

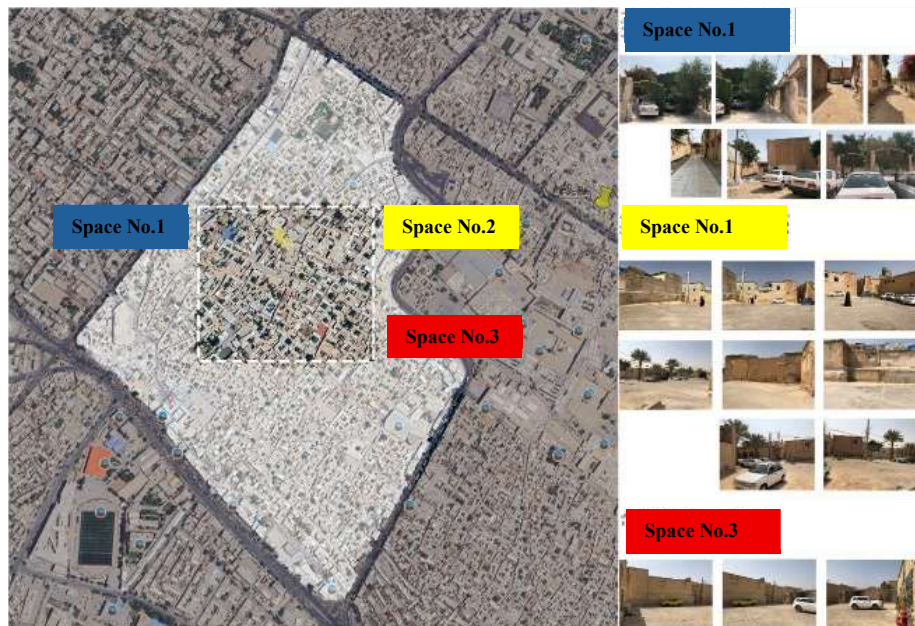

Fig. 3. Location of proposed spaces for tactical interventions with a child-centered approach in the Sang Siah neighborhood

پس از انتخاب فضای مناسب از بین گزینه‌های ارائه‌شده توسط کودکان، فضای مورد نظر به صورت جمعی و با حضور تسهیلگران مورد بازدید قرار گرفت. سپس، ضمن ارائه تعریفی قابل فهم از یک پروژه تاکتیکی و ویژگی‌های آن با بیان مصداقی، از کودکان خواسته شد بر اساس گفتگوهای جلسات اول و دوم، ایده‌های خود را برای یک مداخله تاکتیکی در فضای انتخاب شده بیان کنند. بیشترین مداخله‌های تاکتیکی پیشنهادشده توسط کودکان این‌ها بود: فضا را تمیز کنیم، گلدان بگذاریم، درخت بکاریم، مجسمه بگذاریم، روی دیوارها نقاشی کنیم، وسایل بازی بگذاریم، صندلی بگذاریم و لامپ بزرگ بزنیم!

پس از آن، به منظور آشنایی آن‌ها با دیگر ایده‌های ممکن، تصاویری از مداخلات تاکتیکی کودک‌محور در پروژه‌های مشابه، به آن‌ها نشان داده شد و در این خصوص نیز گفتگوی آزادی شکل گرفت. یکی از نکات پرتکرار از سوی کودکان در مداخلات تاکتیکی، بحث روشنایی و نورپردازی فضا بود که هم به دلیل ایجاد امنیت و هم به دلیل گسترش بازه عملکردی فضا در ساعات شب، از نگاه آنان اهمیت ویژه‌ای داشت. کودکان از ایده گذاشتن صندلی استقبال زیادی نکردند زیرا

در این مرحله، با توجه به اینکه همه کودکان حاضر در گروه کانونی تجربه مواجهه و حضور مستقیم در فضاهای پیشنهادی را داشتند، تصاویر سه فضای پیشنهادی در قالب عکس و فیلم به کودکان نشان داده شد و موقعیت فضا و ویژگی‌های اولیه هر فضا توصیف شد. پس از آن از کودکان خواسته شد که اگر بنا باشد یکی از این سه فضا برای حضور و فعالیت شما با طراحی شود انتخاب شما کدام یک است و دلیل شما برای این انتخاب یا عدم انتخاب هر فضا چیست؟

در جدول ۷، خلاصه نظرات کودکان در این مرحله نیز آورده شده است. همان‌گونه که دیده می‌شود دسترسی مناسب و حضور عناصر سبز، پرتکرارترین کدهای مورد اشاره توسط کودکان در تبیین معیارهای مکان‌گزینی آن‌ها بوده است. از دیگر معیارهای مهم در ذهن آن‌ها می‌توان به اهمیت ایمنی از حضور خودرو، آسودگی از سر و صدا و مزاحمت‌های صوتی، اهمیت گشایش و مقیاس کافی فضا برای بازی و فعالیت و جدارسازی و کف‌سازی مناسب اشاره نمود.

مرحله چهارم: ایده‌پردازی برای مداخله تاکتیکی

Table 7. Survey of children in choosing space for tactical interventions

	Reasons for agreement and choice	Reasons for opposition/non-selection	Number of Agrees	Coding (Criteria for selecting a child-friendly space from the perspective of children)
Space No.1	It has a tree! There is a beautiful house next to it! It is green!	The floor is dirty and dirty Get away from us! It's a crowded place!	4	The importance of greenery in choosing a space from the child's perspective -The importance of proximity to symbolic and identity-based elements in the play space from the child's perspective
Space No.2	It has a large area It's close to the mosque Everyone can easily come here There's a supermarket next to it! It's close to my remedial class! It's close to our house. Everyone can come and go.	Give us a ride! There are too many cars there! The wall is broken!	9	-The importance of appropriate wall and floor construction -The importance of access to the space from the child's perspective -The importance of calm and lack of crowding in choosing a space
Space No.3	It's close to our house. It has open space.	There are no trees! The wall is black!	2	-The importance of avoiding noise pollution for the child -Safety from vehicle movement -Appropriate and sufficient scale and opening of space for play and activity -The existence of compatible and service-providing uses in the vicinity

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر، فرآیند شهرسازی تاکتیکیال به منظور تحقق یک فضای شهری دوست‌دار کودک را تبیین نموده است. تبیین این فرآیند در قالب یک مطالعه پژوهشی نشان داد، شناخت دقیق و توجه به ویژگی‌های محلی و زمینه اجرای پروژه نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌سازی به منظور تحقق شهرسازی تاکتیکیال دارد. آن‌طور که در پژوهش‌های پیشین نیز بر آن تأکید شده بود، فیفر در راهنمای تدوین شده برای شهرسازی تاکتیکیال، اشاره دارد که مداخلات بایستی با توجه به زمینه، سازگار شوند (Pfeifer, 2021) و کسجو نیز در قالب پژوهش خود تسهیل‌گران پروژه‌های تاکتیکیال را به درک ویژگی‌های زمینه توصیه می‌کند (Vaxjo, 2018). این توجه به زمینه تنها درک و شناخت دقیق شرایط کالبدی- فضایی نیست بلکه شناخت عمیق و دقیق جامعه مخاطب و مشارکت‌کننده در فرآیند پروژه نیز هست.

از آن‌جا که در پروژه‌های تاکتیکیال، مداخله‌گر اصلی، شهروندان هستند، شناخت نیازهای واقعی و شرایط آن‌ها و نیز ایجاد حس مالکیت به فضا در آن‌ها، در پیش‌برد روند پروژه بسیار تعیین‌کننده است. در این پژوهش نیز در نظر گرفتن کودکان، نیازهای واقعی و جلب مشارکت آن‌ها در پیش‌برد

بیشتر جنب و جوش و فعالیت را دوست داشتند و به نشستن علاقه ای نداشتند! اما اشاره شد که به هر حال فضایی برای نشستن برای والدین همراه می‌تواند لازم باشد. نقاشی دیوارها از سوی دخترها مورد استقبال قرار گرفت و اکثر آن‌ها دوست داشتند دیوارها را رنگ و نقاشی کنند. ترسیم بازی‌هایی مثل مار پله بر روی کف بسیار مورد علاقه قرار گرفت و ایده‌پردازی‌های مشابهی به همراه داشت. تصاویر ایده‌های تاکتیکیال نمایش داده شده برای کودکان در شکل ۴، دیده می‌شود.

در نهایت، ضمن در اختیار گذاشتن یک پلان ساده از فضای منتخب و توضیح ساده‌ای از تصویر پلان و نحوه ترسیم پلانی، از هر کودک خواسته شد ایده‌های تاکتیکیال (کم‌هزینه و قابل انجام توسط خود آن‌ها) را در پلان موجود، به صورت ترسیم و نقاشی نشان دهد. در جدول ۸، تحلیل کدگذاری عناصر ترسیم‌شده و فراوانی آن‌ها آمده است.

جدول ۸ در واقع مداخله‌های تاکتیکیال ممکن از سوی کودکان و میزان اهمیت آن‌ها را بر حسب فراوانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که دیده می‌شود، استفاده از عناصر سبز و پوشش گیاهی در فضا، امکان بازی‌های گروهی به کمک کف‌سازی در فضا، بهبود روشنایی و نورپردازی و استقرار سایه‌بان‌های چتری در فصول گرم سال، پرتکرارترین مداخلات پیشنهاد شده از سوی کودکان در پلان‌های ترسیمی آن‌ها بوده است.

Establishing seating areas with low-cost elements

Drawing possible games on the floor of space

Establishing a food kiosk adjacent to the space

Decorative items and public art with a child-friendly approach

Painting walls and additional elements

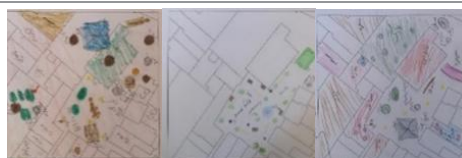
Lighting

Fig. 4. Sample images shown to children to introduce them the possible ideas for child-centered tactical interventions in space

Table 8. Analysis of proposed plans drawn by children in ideating tactical interventions

Element drawn on the plan	Number	Percentage	Coding (Tactical interventions for children in improving the quality of space)
1 Tree	16	100	Increasing greenery and vegetation cover
2 Snakes and Ladders, Chess, and other games using floor construction	14	87.5	Preparing space and flooring for games
3 Lights	13	81.25	Improving lighting and illumination
4 Umbrella	12	75	Installing temporary shade structures during hot seasons
5 Chair	9	56.25	Low-cost furniture and seating arrangements
6 Water feature	7	43.75	The presence of water in space
7 Kiosk	1	6.25	Establishment of food kiosks
8 Trash can	4	25	Helping to keep the environment clean
9 Statue	2	12	Installation of environmental elements and public art

Sample

ابعاد گوناگون مشارکت، آگاهی‌بخشی، فرهنگ‌سازی و آموزش که در رویکرد شهر دوستدار کودک مد نظر است را در بستر شهرسازی تاکتیکال محقق نمود.

در پژوهش مشابه دیگری که با مطالعه موردی یک پروژه تاکتیکال کودک‌محور در خیابان رودکی تهران انجام پذیرفته بود نیز، افزایش شادی، تحقق مشارکت و نیز بهبود ارتباط کودکان با محیط از پیامدهای این تجربه ذکر شده بود (Sadeghzadeh et al., 2020). در قالب این پژوهش، ضمن تعریف و تبیین کیفیت‌های فضایی دوستدار کودک از سوی خود آن‌ها به کمک روش‌های گردآوری داده متناسب با فهم و بیان کودک، امکان سنجش وضع موجود محیط زندگی کودکان از نظر آن‌ها و به کمک خود آن‌ها نیز آزمون و یافته‌های آن ارائه شد. این دو مهم، بسته‌های محتوایی پشتیبان طرح‌های کودک‌محور است که در قالب یک پروژه تاکتیکال امکان آن فراهم گردید.

در لایه فرآیند نیز، گام‌های پیش‌برد پروژه‌های تاکتیکال قابلیت برهم نهی بسیاری با مراحل پروژه‌های کوچک‌مقیاس کودک‌محور دارد. لیدون و همکاران، فرآیند شهرسازی تاکتیکال بر اساس «تفکر طراحی» را در پنج گام «درک و همدلی»، «تعریف موضوع»، «ایده پردازی»، «اجرای نمونه اولیه» و «آزمون» معرفی کرده‌اند (Lydon et al., 2015). در طی پژوهش حاضر در گام اول، طرح موضوع با رویکرد همدلانه و به کمک گفتگو، نوشتار و نقاشی با کودکان انجام پذیرفت و مطابق با گام‌های «درک و همدلی» و «تعریف موضوع» در یک پروژه تاکتیکال محسوب می‌شد. در مراحل ارزیابی وضع موجود، مکان‌یابی انجام پروژه به کمک کودکان و نیز ایده‌پردازی با آنان نیز گام «ایده‌پردازی» تاکتیکال پیش رفت. در این پژوهش به دلیل محدودیت‌های محیطی و مدیریتی اجرای نمونه اولیه و آزمون انجام نپذیرفت اما به نظر می‌رسد با هماهنگی با نهادهای ذی‌ربط در مقیاس محلی و منطقه شهری امکان اجرای این پروژه و آزمون و ارزیابی بازخوردهای آن در ابعاد مختلف از سوی کودکان مخاطب و خانواده‌های آن‌ها، طی این دو گام نیز امکان‌پذیر باشد. شکل ۵، برهم‌نهی فرآیندی و محتوایی شهرسازی تاکتیکال و پروژه‌های شهری دوستدار کودک را نشان داده است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش در پی آن بود که کاربست شهرسازی تاکتیکال را در تحقق طراحی شهری دوستدار کودک را به جهت فرآیند و محتوایی، کاربست و آزمون نماید. به این منظور پس از بررسی ادبیات موضوع در این حوزه و تدوین مبانی نظری، فرآیند یک پروژه طراحی دوستدار کودک با رویکرد تاکتیکال را در یکی از محله‌های بافت تاریخی شیراز مورد آزمون و تجربه قرار داده است. در

پروژه بسیار حائز اهمیت شناخته شد. آنچه در پژوهش جکسون و مارکوز نیز تبیین شده بود؛ ایجاد حس مالکیت در جامعه محلی با اعتبار بخشی به دانش محلی در ابتدای فرآیند، مشارکت در جامعه محلی را تسهیل می‌کند (Jackson & Marques, 2019). مطالعه و تحلیل داده‌های حاصل از نظرات کودکان در مطالعه حاضر نشان می‌دهد تحقق چنین پروژه‌هایی به احیای خرد فضاهای شهری، افزایش سرزندگی و ارتقاء حس تعلق به مکان منجر خواهد شد. این مهم در بسیاری از مطالعات پیشین نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Alyani & Herlily, 2019; Hussin & Abraham, 2019; Lak & Kheibari, 2020; De Smet & Van Reusel, 2017).

یافته‌های پژوهش حاضر در لایه فرآیندی، در تأیید یافته‌های پژوهش صادق‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) است که در آن طراحی شهری تاکتیکال در گام‌های پنج‌گانه تبیین شده است. همان‌گونه که در پژوهش انصاری و همکاران (۱۴۰۳) اشاره شده است، یافته‌های این پژوهش نیز نشان می‌دهد به منظور تحقق پروژه‌های تاکتیکال، سرمایه اجتماعی قوی، اعتماد به مدیریت شهری و نیز حس تعلق قوی ساکنان نسبت به محدوده سکونت‌ی پیش‌شرط‌های ضروری باشد. در مجموع در مشابهت با یافته‌های پژوهش زارع و همکاران (۱۳۹۸)، تجربه پژوهش حاضر نیز نشان می‌دهد تحقق پروژه‌های تاکتیکال به ارتقاء کیفی فضا به خصوص در بافت‌های تاریخی شهری منجر خواهد شد.

در مجموع به نظر می‌رسد مطالعات امکان‌سنجی و انجام فرآیند پروژه‌هایی نظیر مطالعه حاضر بتواند به عنوان یک فرآیند آزمون و خطا برای انجام پروژه‌های دائمی در فضاهای شهری در نظر گرفته شود؛ آنچه در مطالعه پروژه تاکتیکال دوچرخه اشتراکی شهر دنور در پژوهش مارشال و همکاران نیز به آن اشاره شده بود (Marshall et al. 2015).

یافته‌های پژوهش حاضر تأیید می‌کند که چارچوب شهرسازی تاکتیکال هم از نظر محتوا و هم فرآیند، بستر مناسبی برای تحقق طراحی شهر با کودکان و جلب مشارکت آن‌ها در ارتقاء کیفیت محیط پیرامونشان است. در لایه محتوایی، اولاً رویکرد مشارکتی در حداکثر حالت آن، در ذات رویکرد تاکتیکال در شهرسازی، نهادینه شده است و بستر مناسبی جهت مشارکت کودک در فرآیند تصمیم‌گیری تا اجرای پروژه را فراهم می‌آورد. ثانیاً کوچک‌مقیاس بودن، کم‌هزینه بودن و زودبازده بودن و تمرکز این‌گونه پروژه‌ها بر مقیاس‌های محلی، بسیار با پروژه‌های کودک‌محور هم‌خوان است. تجربه پژوهش حاضر نشان داد در قالب رویکرد تاکتیکال با حداقل هزینه ممکن می‌توان در قالب یک پروژه کوچک‌مقیاس

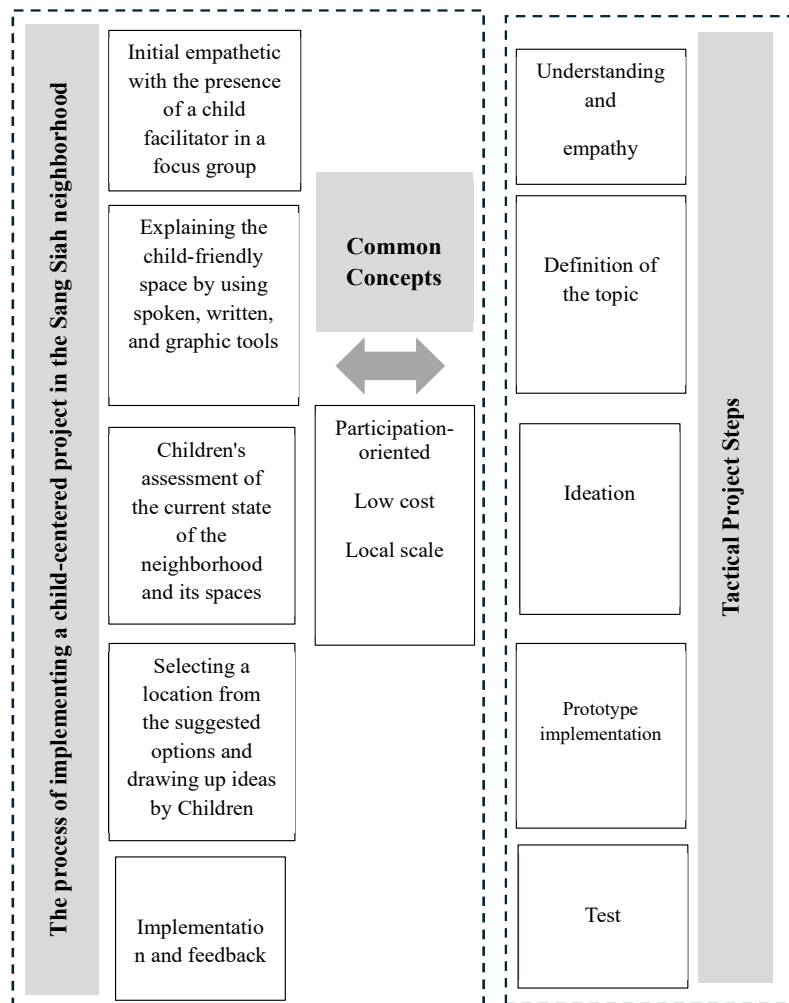

Fig. 5. Conceptual framework of the research: Adapting the layers of tactical urbanism and child-friendly urban design process

در حال توسعه مانند کشور ما که کمبود منابع مالی و روندهای فرسایشی بروکراتیک، پروژههای ارتقاء کیفی فضا را به حاشیه برده است، اهمیت و اولویت بیشتری دارد. اجرای این پروژهها با کمترین هزینه و کمترین نیاز به طی روندهای اداری، می تواند میزان رضایت از فضای شهری و در نتیجه حس تعلق به فضاهای شهری و محلهای را افزایش دهد. پروژه حاضر به دلیل محدودیت های اداری و فرآیندهای زمان بر اخذ مجوز از نهادهای ذی ربط، وارد گام اجرایی نشده و به همین دلیل، بازخورد تأثیرات آن پس از اجرا نیز مطالعه نشده است. این موضوع را می توان از محدودیت ها و خلأهای پژوهش حاضر قلمداد نمود.

اما هدف اصلی پژوهش امکان سنجی اجرای چنین پروژههای در بستر مشترک شهرسازی تاکتیکال و فرآیند طراحی شهری بود که بتواند در لایه فرهنگ سازی و ترویج این رویکرد در میان نهادهای مدیریتی و نیز طراحان شهری اثرگذار باشد. یافته های این پژوهش می تواند الگو و چارچوب اولیه ای برای گروه های مردم نهاد فعال در حوزه شهری، برنامه ریزان و طراحان شهری و نیز تصمیم سازان و تصمیم گیران حوزه مدیریت شهری، برای تسهیل پروژههای تاکتیکال کودک محور در شهرهای ایران فراهم آورد.

این فرآیند، ضمن تشکیل یک گروه کانونی از کودکان ساکن محله در چهار گام اصلی، فرآیند پروژه تاکتیکال کودک محور مورد آزمون قرار گرفته است. این چهار مرحله شامل: ۱. طرح موضوع و تبیین ویژگی های فضای شهری مطلوب کودکان به کمک ابزارهای قابل فهم برای آنها (گفتار، نوشتار و ترسیم نقاشی)؛ ۲. ارزیابی وضع موجود محله توسط کودکان و از نظر شاخص های دوستدار کودک؛ ۳. مکان یابی برای اجرای پروژه تاکتیکال توسط کودکان و ۴. ایده پردازی و ترسیم فضای شهری مطلوب کودک محور توسط آنها بوده است.

یافته های پژوهش ضمن تبیین و تأکید ویژگی های فضای شهری کودک محور توسط کودکان در یک نمونه موردی، فرآیند پروژههای تاکتیکال کودک محور را در قالب یک تجربه واقعی نشان می دهد.

پژوهش حاضر نشان می دهد شهرسازی تاکتیکال هم به جهت محتوایی و هم فرآیندی بستر مناسبی برای اجرای طرح های شهری دوستدار کودک فراهم می کند و می تواند ضمن تحقق کیفیت های فضای شهری دوستدار کودک، این گروه از استفاده کنندگان فضا را نیز در فرآیندهای تصمیم گیری و اجرا مشارکت دهد. همچنین با توجه به کم هزینه و زودبازده بودن پروژه های تاکتیکال، کاربست این رویکرد در کشورهای

پی‌نوشت

1. Do-It-Yourself Urban Design: The Social Practice of Informal "Improvement" Through Unauthorized Alteration.
2. Gordon C.C. Douglas
3. Webb
4. Mould
5. Do-it-yourself (DIY)
6. Tactical Urbanism
7. Guerrilla Urbanism
8. Participatory Urbanism
9. Everyday Urbanism

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله بر خود لازم می‌دانند از سازمان مردمنهاد بهمان جهت همکاری صمیمانه در فرآیند جمع‌آوری داده‌های پژوهش، نهایت قدردانی را داشته باشند

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

تأییدیه‌های اخلاقی

نویسندگان متعهد می‌شوند که کلیه اصول اخلاقی انتشار اثر علمی را براساس اصول اخلاقی COPE رعایت کرده‌اند و در صورت احراز هر یک از موارد تخطی از اصول اخلاقی، حتی پس از انتشار مقاله، حق حذف مقاله و پیگیری مورد را به مجله می‌دهند.

منابع مالی / حمایت‌ها

این مقاله حامی مالی و معنوی نداشته است.

مشارکت و مسئولیت نویسندگان

نویسندگان اعلام می‌دارند به‌طور مستقیم در مراحل انجام پژوهش و نگارش مقاله مشارکت فعال داشته و به‌طور برابر مسئولیت تمام محتویات و مطالب گفته‌شده در مقاله را می‌پذیرند.

References

1. Abd Elrahman A. S. (2015). Tactical Urbanism "A pop-up Local change for Cairo's built environment. In: Naselli, F. Pollice F. and Amer M.S. eds. *1th Urban Planning and Architecture Design for Sustainable Development Conference*; October 2015 Lecce (Italy). Elsevier, Science Direct: 224-235.
2. Alisdair L. K., (2014). *A Cry and a Demand Tactical Urbanism and the Right to the City*. Dissertation. University of Washington.
3. Alyani S. A. S. and Herlily H. (2019). The Sense of Place in Community Participation Through Tactical Urbanism in Bundaran Hi, Jakarta. *CSID Journal of Infrastructure Development*; (2)1: 40-49.
4. Aminzadeh, B., & Attaran, M. (2015). Comparison of Methods for Participation of Vulnerable Children in Neighborhood Rehabilitation (Case Studies: Tehran's Southern Neighborhoods). *International Journal of Architecture and Urban Development*, 17-24.
5. Ansari, M., Asadpour, H, Lotfi, M, Negahdari, N., Delfi, M., Mozaffari, Aminlari, P., Shahvaran, F., Pouravaz, A., Ghahramani, A., Gholami. A., Ansari, M., Ghamar, S., Farazian Shirazi, F., Akbari Soltanie, A., Samiei, M., Hakimian, Sh. (2024). Revitalizing an Urban Void Based on Participatory Planning with Tactical Urbanism Approach (Case Study: Sobhani Square, Shiraz), *Manzar*, 16 (67), 14-25 [in Persian].
6. Barber R. (2013). *Tactical Urbanism and Creative Placemaking in Transitional Christchurch*. [Dissertation], Murdoch University, Department of Community Development, 275.
7. Barata A. F. and Fontes A. S. (2017). Tactical Urbanism and Sustainability: Tactical Experience in the Promotion of Active Transportation. *Civil Engineering Journal*; 11 (6): 733- 739.
8. Berglund L., (2019). Excluded by design: informality versus tactical urbanism in the redevelopment of Detroit Neighborhoods. *Journal of Cultural Geography*, 36(2), 144-181.
9. Brenner, N. (2017). Is "Tactical Urbanism" An Alternative to Neoliberal Urbanism? Reflections on an Exhibition at the Moma, In: Doina Petrescu, Kim Trogal, eds. *The Social Re Production of Architecture*. London: Routledge, 245-260
10. Broberg, A., Kytta, M. & Fagerholmb, N. (2013). Child-friendly urban structures: Bullerby revisited. *Journal of Environmental Psychology*, 110-120.
11. Courage C., (2013). The Global Phenomenon of Tactical Urbanism as an Indicator of New Forms of Citizenship. *Engage Journal*, 32, 87-97.
12. Davis K., (2015). *Can Pop-Up Shops Improve My Community? Exploring the Linkages between Tactical Urbanism and Community Development*. [Academic research]. Available from: <http://hdl.handle.net/1853/53783>. [Accessed, 15, Oct. 2021].
13. De Smet, A. & Van Reusel, H. (2018). How one tree can change the future of a neighbourhood: The process behind the creation of the Boerenhof Park as an example for tactical urban planning. *Urban Forestry & Urban Greening*, 30, 286-294.
14. Douglas, G. C. C. (2014). Do-It-Yourself Urban Design: The Social Practice of Informal "Improvement" Through Unauthorized Alteration. *City & Community*, 13(1), 5-25.
15. Fabian L. & Samson, K. (2016). Claiming participation – a comparative analysis of DIY urbanism in Denmark, *Journal of Urbanism; International Research on Place making and Urban sustainability*; 9 (2): 166-184.
16. Finn D., (2014). DIY urbanism: implications for cities. *Journal of Urbanism; International Re-*

- search on Place making and Urban sustainability, 7 (4), 381-398.
17. Horelli, L. (2007). Constructing a theoretical framework for environmental friendliness. *Children, youth and environment*. 17(4). 267-292.
 18. Hoseini, A., Pourahmad, A., Hataminejad, H., Zanganeh Shahraki, S., Mallahzade, F.(2022). Analyzing and Evaluating Business Improvement Districts (BID) in Cities with an Emphasis on Tactical Urban Planning Features: A Case Study on District 6 of Tehran, *Journal of Urban Structure and Function Studies*, 9(33), 249-269 [In Persian].
 19. Hussein S. and Abraham A. (2019). Reviving Urban Spaces through Tactical Urbanism in Baghdad: Five Common Tactics, *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*, 7 (1), 361-368.
 20. Iveson K., (2013). *Cities within the city: Do-it-yourself urbanism and the right to the city*, *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3): 941-956.
 21. Jackson A. & Marques, M., (2019). DIY Do's and Don'ts: Limitations to Building University-Community Partnerships with Low Resource Communities of Color, *Planning Practice & Research*, 34 (3), 318-345.
 22. Lak, A, and Zarezadeh Kheibari, Sh., (2020). Towards a framework for facilitating the implementation of Tactical Urbanism Practices: Assessment Criteria in the Place-making Approach in Iran, *Geoforum*, 115, 54-66.
 23. Lydon M, Bartman D, Garcia T, Preston R, Woudstra R. (2015). *Tactical urbanism. Short-term action, long-term Change*. Washington, D.C: Island Press.
 24. Lydon, M. and Garcia, A., (2015). *Tactical Urbanism, Short-term Action for Long-term Change*. Washington: Island Press
 25. Malone, K. (2008). *How child-friendly is my community? A study of the child friendliness of the city of brim bank*. University of Wollongong, Wollongong.
 26. Manouchehri, B., Burns, E.A., Rudner, J., & Davoudi, S. (2021). Creating a Child-Friendly Neighborhood: Iranian School children Talk about Desirable and Undesirable Elements in Their Neighborhoods, *Journal of Children, Youth and Environments*, Vol. 31 No. 3.
 27. Margarita A. (2019). Tactical Urbanism: Reclaiming the Right to Use Public Spaces in Thessaloniki, In E. G. Nathanail and I. D. Karakikes , *Data Analytics: Paving the Way to Sustainable Urban Mobility* , Paper presented at the proceedings of the 4th Conference Urban Mobility, (CSUM 2018), Switzerland: Springer Nature; 2019 September; 241-248.
 28. Marshall, W. E. Duval, A.L. and Main, D.S (2015). Large-scale tactical urbanism: the Denver bike share system, *Journal of Urbanism; International Research on Placemaking and Urban sustainability*, 9 (2), 135-147.
 29. Martin, E. & Wood J. (2018). Drumming to a New Beat: A Group Therapeutic Drumming and Talking Intervention to Improve Mental Health and Behaviour of Disadvantaged Adolescent Boys. *Children Australia*, 42(4). 268-276.
 30. Min, B., & Lee, J. (2006). Children's neighborhood place as a psychological and behavioral domain, *Journal of Environmental Psychology*, 51-71.
 32. Minha, A., Muhajarineb, N., Janusc, M., Brownelld, M., & Guhna, M. (2017). A review of neighborhood effects and early child development: How, where, and for whom, do neighborhoods matter, *Journal of Health & Place* , 155-174.
 33. Mould, O., (2014). Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City, *Geography Compass*, 8(8), 529-539.
 34. Ozdemir, A. (2019). An approach on children's experiences of participatory planning, *Cities*, 93, 206-214.
 35. Pfeifer, J. (2021). *The Planner's Guide to Tactical Urbanism* [Guideline], Available from: <https://dokumen.tips/documents/the-planners-guide-to-tactical-urbanism.html> [Accessed 21 March 2021].
 36. Riggio, E. (2002). Child Friendly Cities: Good Governance in the Best Interests of the Child. *Environment & Urbanization*, 2(14), 45-58.
 37. Roosta, M., Ebadi, M., Soltani, A. (2022). Tactical Urbanism; What, Why and How? A Theoretical Framework for Tactical Urbanism, *Urban Economics and Planning*, 3 (2), 106-121 [In Persian].
 38. Sadeghzadeh, S., Golkar, K., Lak, A. (2020). The experience of "Play Street": A Tactical Urbanism Experience in Roodaki Street, District 10, Tehran, Iran, *Urban Design Discourse a Review of Contemporary Litreatures and Theories*, 1 (2), 85-95 [In Persian].
 39. Sarvari, H. (2018). Participatory Planning; Providing Conceptual Model of Factors Affecting Children's, Participation in Urban Planning, *Journal of Creative City Design*, 37-42.
 40. Sawhney, N., de Klerk, C., & Malhotra, S. (2015). Civic Engagement through DIY Urbanism and Collective Networked Action. *Planning Practice & Research*, 30(3), 337-354.
 41. Silva, P., (2016). Tactical urbanism: Towards an evolutionary cities approach, *Environment & Planning B*, 43(6), 1040 - 1051.
 42. Unicef European (2021). *Guidance on Child and Adolescent Participation as part of Phase III of the preparatory action for a European Child Guarantee*. <https://www.unicef.org/eca/documents/guidance-child-and-adolescent-participation>
 43. Vaxjo K., (2018). *Advancing Tactical Urbanism* [Dissertation]. Linnaeus University.
 44. Webb, D. (2018). *Tactical Urbanism: Delineating a Critical Praxis*, *Planning Theory & Practice*, 19(1), 58-73.
 45. Woolcock, G., & Steele, W. (2008). *Child-friend-*

- ly community indicators-a literature review. Queensland: Griffith university.
46. Wortham G & Brooke D. (2013). *An Anthropology of Urbanism: How People Make Places and What Designers and Planners Might Learn from It*. Footprint, 7 (2): 21-40.
 47. Yassin, H., (2019). Livable city: An Approach to Pedestrianization through Tactical Urbanism, *Alexandria Engineering Journal*, 58 (1), 251-259.
 48. Yao, Sh. & Xiaoyana, L. (2017). Exploration on Ways of Research and Construction of Chinese Child-Friendly City- Case Study of Changsha. *Procedia Engineering*, 198, 699-706.
 49. ZakiulIslam, M., Moore, R., & Cosco, N. (2016). Child-Friendly, Active, Healthy Neighborhoods: Physical Characteristics and Children's Time Outdoors, *Environment and Behavior*, Vol.48(5). 711-736.
 50. Zare, A., Rezaei, M., Laghai, H. (2020). Explaining the Role of Tactical Urbanism in Enhancing the Environmental Quality of Urban Historical fabrics (Case Study: Historical fabric of Shiraz City), *Journal of Regional Planning*, 36(9), 135-148 [In Persian].
 51. Zhang, H., & Jin L., M. (2010). Environmental Characteristics for Children's Activities in the Neighborhood, *Asia Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies*, Grand Margherita Kuching, Sarawak, Malaysia.

